

РОЗДІЛ 10. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.35>

СУДОВЕ НАРОДОВЛАДДЯ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ

Берч В.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>*

Берч В.В. Судове народовладдя: поняття, форми.

Наголошено, поняття «судове народовладдя» визначає ключовий аспект судової системи в демократичних суспільствах. Цей феномен відображає фундаментальну ідею, що судова влада, зазвичай виконувана суддями, має функціонувати в умовах активного впливу та контролю громадян, які є основними суб'єктами державної влади в системі демократії.

Встановлено, дослідження судового народовладдя має велике значення для зміцнення демократії, правового державотворення і забезпечення справедливості в сучасних суспільствах. Воно сприяє розвитку ефективних механізмів захисту прав та свобод громадян і забезпечує, що суди служать інтересам суспільства, дотримуючись принципів справедливості та рівності перед законом.

Визначено, судове народовладдя як конституційно-правовий феномен відіграє важливу роль у забезпеченні відкритості, справедливості та легітимності правосуддя. Воно може бути реалізоване через форми безпосередньої та опосередкованої участі громадян у здійсненні судової влади.

Підкреслено, залучення експертів сприяє підвищенню довіри до судової системи, оскільки рішення суду базуються на об'єктивних даних та наукових висновках. Експерти допомагають уникнути підозр та впливу сторін на судовий процес, що є важливим для забезпечення справедливості.

Зауважено, участь громадян у розробці законів та реформах судової системи допомагає забезпечити, що закони відповідають потребам та очікуванням суспільства. Вона сприяє підвищенню легітимності та прийняттю судових рішень громадянами, оскільки вони беруть активну участь у процесі формування правових норм та принципів. Громадянська участь робить судову систему більш відкритою та демократичною, сприяє підвищенню довіри до судів та їх роботи. Загалом, участь громадян у розробці законів та обговоренні реформ судової системи є важливим механізмом для забезпечення громадянської участі у формуванні правосуддя та покращенні судової системи в цілому. Цей процес відображає принцип народного суверенітету та підтримує ідею демократії в суспільстві.

Резюмовано, судове народовладдя є принципом, що ґрунтується на ідеї, відповідно до якої судова влада, включаючи призначення суддів, прийняття рішень і відповідальність перед законом, має бути суб'єктивно контрольованою громадянами, які є носіями демократичної влади в суспільстві. Судове народовладдя передбачає участь громадян у формуванні і функціонуванні судової системи, забезпечує відкритість судових процесів та відповідальність судової влади перед громадянами і законом.

Ключові слова: верховенство права, демократія, народний суверенітет, судове народовладдя, конституційно-правове регулювання, права і свободи, петиції, звернення, виборність суддів.

Berch V.V. Judicial people's power: concepts, forms.

It is emphasized that the concept of “judicial people's power” defines a key aspect of the judicial system in democratic societies. This phenomenon reflects the fundamental idea that the judicial power, usually exercised by judges, should function under conditions of active influence and control of citizens,

who are the main subjects of state power in a democratic system.

It has been established that the study of judicial people's power is of great importance for strengthening democracy, legal state formation and ensuring justice in modern societies. It promotes the development of effective mechanisms for the protection of the rights and freedoms of citizens and ensures that the courts serve the interests of society, observing the principles of justice and equality before the law.

It has been determined that judicial people's power as a constitutional and legal phenomenon plays an important role in ensuring the openness, fairness and legitimacy of justice. It can be implemented through forms of direct and indirect participation of citizens in the exercise of judicial power.

It is emphasized that the involvement of experts contributes to increasing trust in the judicial system, as court decisions are based on objective data and scientific conclusions. Experts help to avoid suspicion and influence of the parties on the legal process, which is important to ensure justice.

It was noted that citizen participation in the development of laws and reforms of the judicial system helps to ensure that laws meet the needs and expectations of society. It contributes to increasing the legitimacy and adoption of court decisions by citizens, as they take an active part in the process of forming legal norms and principles. Citizen participation makes the judicial system more open and democratic, contributes to increasing trust in the courts and their work. In general, the participation of citizens in the development of laws and the discussion of reforms of the judicial system is an important mechanism for ensuring citizen participation in the formation of justice and the improvement of the judicial system as a whole. This process reflects the principle of popular sovereignty and supports the idea of democracy in society.

In summary, judicial democracy is a principle based on the idea that judicial power, including the appointment of judges, decision-making and accountability before the law, should be subjectively controlled by citizens who are the bearers of democratic power in society. Judicial people's power involves the participation of citizens in the formation and functioning of the judicial system, ensures the openness of judicial processes and the accountability of the judiciary to citizens and the law.

Key words: rule of law, democracy, people's sovereignty, judicial people's power, constitutional and legal regulation, rights and freedoms, petitions, appeals, election of judges.

Постановка проблеми. Поняття «судове народовладдя» визначає ключовий аспект судової системи в демократичних суспільствах. Цей феномен відображає фундаментальну ідею, що судова влада, зазвичай виконувана суддями, має функціонувати в умовах активного впливу та контролю громадян, які є основними суб'єктами державної влади в системі демократії.

Значення та актуальність дослідження судового народовладдя можуть бути визначені в контексті розвитку демократичних суспільств та правового державотворення, оскільки передбачає вирішення низки питань. Так, дослідження судового народовладдя сприяє: визначенню механізмів та стандартів, які допомагають забезпечити незалежність судової системи від інших гілок влади та впливу політики; розвитку механізмів, що дозволяють громадянам звертатися до судів для захисту своїх прав і свобод від можливих порушень, включаючи права людини та громадянські свободи; визначенню ролі громадян у формуванні та контролі над судовою системою, що важливо для зміцнення демократичних інститутів та забезпечення відповідальності судової влади перед суспільством; визначенню механізмів забезпечення відкритості судових процесів і доступності інформації про рішення судів; виявленню вразливих місць в судовій системі, які можуть стати джерелом корупції або зловживанням владою; запозиченню міжнародного досвіду та передових практик з інших країн, що дозволяє вдосконалювати судові системи національного рівня на основі глобальних стандартів; адаптації судової системи до змін у суспільстві, нових технологій, економічних викликів і соціокультурних зрушень.

Загалом, дослідження судового народовладдя має велике значення для зміцнення демократії, правового державотворення і забезпечення справедливості в сучасних суспільствах. Воно сприяє розвитку ефективних механізмів захисту прав та свобод громадян і забезпечує, що суди служать інтересам суспільства, дотримуючись принципів справедливості та рівності перед законом.

Стан опрацювання. Проблематика судового народовладдя була предметом дослідження таких учених як: Д. Белов, Ю. Бисага, С. Гладій, К. Гуценко, В. Колух, Т. Коротун, О. Новиков, С. Прилуцький, Н. Солнишкіна, О. Совгіря, А. Солодков, В. Тертишник, О. Хотинська-Нор, О. Щербанюк та ін.

Метою статті є дослідження поняття та форм судового народовладдя.

Виклад основного матеріалу. Судове народовладдя як конституційно-правовий феномен відіграє важливу роль у забезпеченні відкритості, справедливості та легітимності правосуддя. Зазначене може бути реалізовано через декілька ключових аспектів:

I. Безпосередні судове народовладдя. У деяких країнах існують присяжні суди, інститут народних засідателів та мирові суди, де громадяни беруть участь у вирішенні справ. Присяжні розглядають факти справи і приймають рішення разом із професійними суддями.

Присяжні – це громадяни, які беруть участь у судовому процесі разом із суддею або суддями. Вони розглядають факти справи та беруть участь у прийнятті рішення щодо вини обвинуваченого. Присяжні допомагають забезпечити об'єктивність та відкритість судового процесу.

II. Опосередковане судове народовладдя, котре передбачає:

Інститут виборності суддів як форму непрямого (опосередкованого) судового народовладдя. Інститут виборності суддів – це один з ключових аспектів судової системи багатьох країн, який сприяє впливу громадян на судову владу та забезпечує демократичний характер правосуддя. Ця форма непрямого (опосередкованого) судового народовладдя передбачає, що судді не призначаються безпосередньо державною владою, а обираються громадянами або їхніми представниками. У багатьох країнах ця процедура може варіюватися за формою та способом проведення, але її мета завжди одна – забезпечити участь громадян у формуванні судової системи. Важливою рисою цього інституту є те, що вибори суддів надають громадянам можливість впливати на склад та якість судової системи через вибір кандидатів, які відображають їхні цінності та інтереси.

Залучення експертів та спеціалістів. Залучення експертів та спеціалістів до судового процесу є важливим аспектом забезпечення об'єктивності та інформованості судових рішень.

Експерти – це фахівці у певних областях знань або галузях, які мають спеціальні знання, досвід та кваліфікацію для надання об'єктивної та науково обґрунтованої інформації у суді. Вони можуть бути залучені до суду для надання експертних висновків, аналізу доказів, встановлення фактів або оцінки ситуацій у галузях, де необхідні спеціалізовані знання [1].

Експерти можуть бути різними за спеціалізацією, такими як медичні, технічні, фінансові, психологічні тощо. Їх вибір залежить від конкретної справи та потреб суду. Також існують судові експерти, які мають спеціальну підготовку для роботи з судовими питаннями і можуть надавати свої послуги судовим органам.

Залучення експертів сприяє об'єктивному та науково обґрунтованому прийняттю судових рішень. Вони допомагають суду розкрити складні аспекти справи, визначити причини подій або оцінити шкоду, завдану сторонам. Експерти також можуть бути призначені для встановлення психологічних або психіатричних станів підсудних осіб, що є важливим для прийняття рішень щодо їхньої відповідальності [2].

Залучення експертів сприяє підвищенню довіри до судової системи, оскільки рішення суду базуються на об'єктивних даних та наукових висновках. Експерти допомагають уникнути підозр та впливу сторін на судовий процес, що є важливим для забезпечення справедливості.

До прикладу, в Україні конституційно-правовий статус судових експертів регламентується серед іншого Законом України «Про судову експертизу», відповідно до положень якого судовий експерт повинен здійснити повне обстеження і надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок, незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи. Він також зобов'язаний надати пояснення щодо свого висновку на вимогу особи або органу, які залучили його, а також має право подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування. Крім того, він може вказувати на виявлені факти, які мають значення для справи і не були поставлені питання, та брати участь у слідчих чи судових діях за дозволом особи або органу, які призначили судову експертизу.

Судовий експерт також має право подавати скарги на дії особи, яка веде справу, якщо ці дії порушують його права. Він може отримувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо це не є його службовим завданням, і проводити експертні дослідження з питань, що цікавлять юридичних і фізичних осіб, за договірними умовами. Всі інші права та обов'язки судового експерта визначаються процесуальним законодавством.

Здійснення науково-дослідних досліджень установами судових експертиз з питань організації та проведення судових експертиз фінансується за рахунок Державного бюджету України. У кримінальних провадженнях, а також у справах про адміністративні правопорушення, проведення судових експертиз державними спеціалізованими установами здійснюється за рахунок

виділених цим експертним установам коштів з Державного бюджету України. Судово-медичні та судово-психіатричні установи проводять судові експертизи, обстеження та дослідження за кошти, які спеціально і призначені цим установам з державного чи місцевого бюджету, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством.

У кримінальному провадженні державні спеціалізовані установи, судово-медичні та судово-психіатричні установи можуть проводити судові експертизи, обстеження та дослідження на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, їх захисників, законного представника, потерпілого та його представника [3].

Витрати на проведення судових експертиз науково-дослідними установами Міністерства юстиції України та судово-медичними та судово-психіатричними установами Міністерства охорони здоров'я України у цивільних і господарських справах відшкодовуються відповідно до чинного законодавства. Проведення інших експертних досліджень і обстежень державними спеціалізованими установами фінансується з коштів замовника [4].

Залучення спеціалістів у судовому процесі є важливою складовою для забезпечення об'єктивності та інформованості судових рішень. Спеціалісти можуть мати різну фахову підготовку та досвід у різних галузях знань, і їх роль у судовому процесі може бути дуже різноманітною [5].

У справах, пов'язаних з технічними або інженерними аспектами, спеціалісти у цих галузях можуть бути запрошені для проведення експертизи та аналізу доказів. Вони можуть допомагати суду встановити причини аварій, визначити відповідність технічних стандартів, а також оцінювати матеріали, пов'язані з технічними аспектами справи.

У справах, пов'язаних з фінансовими маніпуляціями, економічними злочинами або оцінкою збитків, фахівці можуть надавати свої економічні висновки та допомагати суду розуміти фінансові аспекти справи з точки зору оцінки фінансових документів, аналізу бухгалтерських записів та визначення збитків або втрат.

У справах, пов'язаних з впливом на навколишнє середовище або екологічними проблемами, спеціалісти в галузі екології можуть надавати екологічні висновки та аналіз.

Залучення спеціалістів є важливим для забезпечення інформованості судових рішень у різних галузях права та науки. Вони допомагають суду отримати необхідну експертну інформацію для прийняття обґрунтованих рішень і сприяють справедливості в судовому процесі.

Загалом, залучення експертів та спеціалістів до судового процесу є важливою практикою, яка сприяє об'єктивності та науково обґрунтованому прийняттю судових рішень. Це допомагає забезпечити довіру до судової системи.

Петиції та звернення громадян. Петиції та звернення громадян є важливим інструментом для вираження громадської думки та побажань стосовно судових справ і діяльності судових органів.

Петиція – це письмове звернення громадян до судових органів, яке має на меті висловити конкретні побажання, скарги, пропозиції або вимоги стосовно певної справи, судді або судової системи загалом. Петиції можуть бути інструментом для виявлення громадської думки та сигналом для судових органів про можливі недоліки у роботі суду або необхідність змін у судовому процесі.

Громадяни мають право і можливість звертатися до судових органів зі своїми питаннями, скаргами або запитам на отримання інформації. Це може стосуватися різних аспектів, таких як запит на доступ до судових матеріалів, скарги на дії суддів, пропозиції щодо поліпшення роботи судової системи, тощо.

Петиції та звернення громадян допомагають забезпечити взаємодію між громадянами і судовими органами, сприяють виявленню проблем та недоліків у роботі судової системи та роблять її більш відкритою та прозорою. Вони можуть сприяти вирішенню конфліктів або непорозумінь між сторонами у судових справах і сприяти підвищенню довіри громадян до судової системи. Звернення громадян також можуть бути важливим джерелом інформації для суддів та інших учасників судового процесу, допомагаючи зрозуміти ставлення громадян до питань правосуддя.

Узагальнюючи, петиції та звернення громадян грають роль в сприянні взаємодії між громадянами та судовими органами, вираженні громадської думки та нагадуванні про важливість відкритості та доступу до судової системи. Вони можуть впливати на роботу судів та сприяти подальшому вдосконаленню судової системи.

Залучення до судових реформ. Громадяни можуть брати участь у розробці та обговоренні законів та реформ, пов'язаних з судовою системою.

Участь громадян у розробці та обговоренні законів і реформ, пов'язаних із судовою системою, є ключовим аспектом демократичного суспільства та забезпечує відкритість, прозорість та легітимність правосуддя.

Так, громадяни можуть брати участь у розробці нових законів або внесенні змін до існуючих. Це може здійснюватися через різні механізми, такі як публічні консультації, обговорення законопроектів у парламенті, а також участь у громадських організаціях та ініціативах, які пропонують конкретні законодавчі рішення.

Громадяни можуть висловлювати свої погляди, пропозиції та зауваження щодо законопроектів, а також вносити власні ідеї та рекомендації щодо того, як закони повинні бути сформульовані.

Громадяни також можуть брати участь у розгляді та обговоренні реформ судової системи. Це може включати участь у публічних обговореннях реформ, створення громадських комісій для аналізу судової діяльності та внесення пропозицій щодо поліпшення системи. Таким чином вони можуть висловлювати свої думки та вимоги щодо змін у судовій системі, включаючи питання незалежності судів, доступності судових послуг, професійної підготовки суддів та інші аспекти судочинства.

Участь громадян у розробці законів та реформах судової системи допомагає забезпечити, що закони відповідають потребам та очікуванням суспільства. Вона сприяє підвищенню легітимності та прийняттю судових рішень громадянами, оскільки вони беруть активну участь у процесі формування правових норм та принципів.

Громадянська участь робить судову систему більш відкритою та демократичною, сприяє підвищенню довіри до судів та їх роботи. Загалом, участь громадян у розробці законів та обговоренні реформ судової системи є важливим механізмом для забезпечення громадянської участі у формуванні правосуддя та покращенні судової системи в цілому. Цей процес відображає принцип народного суверенітету та підтримує ідею демократії в суспільстві.

Публічність судових засідань. Однією з основних засад справедливого судового процесу є гласність. Це означає, що судові засідання повинні бути відкритими для громадськості, і громадяни мають право відвідувати їх та спостерігати за судовим процесом. Це забезпечує контроль над судовими діями та сприяє уникненню корупції та зловживань у судочинстві.

Громадські обговорення. Громадські обговорення та коментарі стосовно судових рішень є важливим аспектом сучасних судових систем і сприяють забезпеченню відкритості, відповідальності та громадської участі у судових процесах.

У сучасних судових системах існують механізми для громадських обговорень судових справ, особливо тих, які мають загальну важливість. Це може включати публічні слухання, консультації з громадськістю, а також форуми та засідання, де громадяни можуть висловлювати свої думки, погляди та обговорювати судові справи.

Громадські обговорення допомагають залучити різноманітні точки зору та досвід громадян до судового процесу. Вони можуть відкривати нові перспективи та допомагати уникнути потенційних помилок або неправильних рішень.

Громадяни мають право висловлювати свою думку щодо судових справ та рішень. Це право гарантується свободою слова і свободою вираження думки, які є фундаментальними правами в багатьох сучасних конституціях.

Громадяни можуть висловлювати свою думку через різні канали, такі як громадські обговорення, публікації у ЗМІ, участь у громадських організаціях, а також у соціальних мережах та інтернет-форумах.

Громадські обговорення та право на висловлення думки сприяють підвищенню громадської участі у судових процесах та забезпеченню більшої відкритості та прозорості в роботі судових органів. Це важливий механізм для забезпечення справедливості та довіри до судової системи.

Висновки. Судове народовладдя є принципом, що ґрунтується на ідеї, відповідно до якої судова влада, включаючи призначення суддів, прийняття рішень і відповідальність перед законом, має бути суб'єктивно контролюваною громадянами, які є носіями демократичної влади в суспільстві. Судове народовладдя передбачає участь громадян у формуванні і функціонуванні судової системи, забезпечує відкритість судових процесів та відповідальність судової влади перед громадянами і законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біленчук П.Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ.ВНЗ. МАУП; П.Д. Біленчук, А.П. Гель, Г.С. Семаков. Київ, 2007. 510 с.
2. Криміналістика: навч. посіб. Мін. освіти і науки, молоді та спорту України, рекомєнд. Мін. освіти і науки, молоді та спорту України. Київ: Атіка, 2012. 495 с.
3. Алексеєв О.О. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 320 с.
4. Про судову експертизу: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 28. Ст. 232.
5. Шепітько В.Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–18.
6. Придачук О.А., Белов Д.М. Місце та роль судової влади в системі органів державної влади: реалізація принципу народовладдя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1. 2023. С. 535–541.
7. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Натуркач Р.П. Правотворчість судової влади при здійсненні правосуддя, як джерело виборчого права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 2. 2023. С. 11–16.